

„ON VIT LÀ TOUS ENSEMBLE, ON SURVIT”

AFRIKAI DIASZPÓRÁK FRANCIAORSZÁGBAN TIKEN JAH FAKOLY AFRICAIN À PARIS CÍMŰ DALÁN KERESZTÜL

PESZMEG BENCE

Bevezetés

A migráció rendkívül sokat hallott témaköre korunk nemzetközi és nemzeti közegben zajló, politikai és társadalmi párbeszédeinek, amely a legtöbb esetben magára a vándorlásra, azon belül is annak kifejezetten Afrika és Európa között végbemenő – globális viszonylatban nem a legszámottevőbb – részére fókuszál, elhanyagolva a folyamat egyik legalapvetőbb velejáróját, a diaszpóráképződés és a fogadó társadalomban való lét és boldogulás kérdésköreit. Az erre vonatkozó diskurzus sok esetben pedig kizárólag, vagy nagyobb mértékben a fogadó állam integrációs megközelítéséről, illetve integrációs/asszimilációs kihívásairól szól, mellőzve a diaszpóráképződés történeti hagyományait, a diaszpóra tagjainak kulturális háttérét és a különböző pszicho-szociális faktorokat, melyek az adott társadalmi folyamatot befolyásolják, meghatározzák. A következőkben az esszé célkitűzése, hogy a francia–nyugat-afrikai különleges reláció – amely történelmi alapját biztosítja a francia afrikai diaszpóráknak –, a migráció és franciaországi afrikai diaszpórák rövid ismertetése mellett, az afrikai közösségi tudat egy fontos aspektusán, a zenén és annak egy kiemelkedő alakján keresztül, az egyén felől megközelítve ismertesse az afrikai diaszpórákra nézve legfontosabb jellemzőket a hazával és a felmenőkkel való kapcsolattartás fontosságától, a fogadó társadalommal való dialektuson át, a közösségeket érintő kihívásokig.

Tikken Jah Fakoly és a rendszer(ek) kritikája

Tikken Jah Fakoly, eredeti nevén Doumbia Moussa Fakoly (szül.: 1968. június 23., Odienné, Elefántcsontpart) az afrikai reggae emblemikus alakja, aki Bob Marley-t példaképének és egyfajta szellemi atyjának tekintve azon dolgozik, hogy visszaadja ezt a műfajt forrásának és megszületési helyének, azaz a szubszaharai afrikai közösségeknek. Már fiatalkorában is szimpatizált a radikális pánafricanizmus militáns elképzeléseivel, s hozzá hasonló gondolkodású nyugat-afrikai zenészekkel közösen alakította meg első együttesét, a Les Djelys-t, amely azonban még inkább a származás kérdéseivel foglalkozott; a nevük is a malinké vér (djéli) szóból eredt (UMF, s.a.).

A politikai szerepvállalás és a társadalmi kérdésekre való válaszkérés munkásságát csak annak későbbi szakaszában jellemezte. Az azonban említésre méltó, hogy korai évei során is már griot-nak, egyfajta nyugat-afrikai, hagyományos énekes-történetmondónak nevezte magát („on ne devient pas griot, on naît griot”, azaz griot-vá nem válunk, hanem annak születünk.) (Ibid), mely társadalmi szerep gyökerei a Mali birodalom fénykorába nyúlik vissza (Agatucci, 2002). A muszlim államot az I. Musza Mansza uralkodásához köthető, 1312 és 1337 közötti, közel három évtizedet felölelő virágkor, nemcsak Nyugat-Afrika legnagyobb birodalmává, de a kontinens leggazdagabb és legfeljettebb államává is tette, melynek fővárosa Timbuktu „Afrika Athénjává” – azaz szellemi, kulturális és tudományos központjává – vált (Búr, 2010, 9). Ennek a középkori államnak fontosságát fokozza az is, hogy pusztá léte ellentétes az európai gyarmatosítás időszakában kialakult képnek, mely szerint Afrika „történelem nélküli kontinens” (Búr, 2010, 5.), továbbá a modern afrikai államok számára egy, az európai struktúráktól mentes, szervezett és jól funkcionáló államiságot jelképez. Politikai hangvételű, általában rendszerkritikus dalai készítését, illetve elkötelezettségét Elefántcsontpart társadalmának megreformálására és felemelésére az 1993-as, Félix Houphouët-Boigny elnök halálát követő választások utáni zavargások és erőszakos tüntetések átélése erősítette meg benne (UMF, s.a.). Az első tisztán politikai témájú lemeze, az 1996-os Mangercratie, már kizárólagosan a politikai korrupció kérdéskörét elemzi a reggae sajátos megszólalási módjával, amely a kontinensen kívül, immár Európában és az Amerikai Egyesült Államokban is sikert hozott neki. A mandinka harcos felmenőkkel rendelkező Fakoly úgy véli, hogy politikai és szociális aktivizmusával a családi háttéréből származó tradícióknak felel meg, „harcosok vagyunk, ez magyarázhatja elkötelezettségem okát” – nyilatkozta az AuSenegal.com-nak adott egyik interjújában (2005)¹. Ez a kijelentése is jól mutatja azt, hogy az afrikaiak magánéletében mekkora jelentőséget tölt be az eredet, illetve az ősök szerepe, de még komplexebb képet kapunk, ha a származáson kívül figyelembe vesszük az ennél speciálisabb és sokrétűbb, mélyen gyökerező hit- és hiedelemrendszerek az egyén fejlődésének és viselkedésének társas kontextusában jelentkező hatásait. Jellegeből – kifejezetten a living force („eleven erő”) általi anyagi és szellemvilág közötti összekötöttségéből (Tarrósy 2015, 73.) – kifolyólag, ezek a hagyományos vallások a legszerveesebb részét képezik az egyének önképének, sőt meghatározzák az elérendő életcélokat.

A zenészt végül az ország politikai eseményei, kifejezetten a Robert Guéï tábornoknak tulajdonított 1999. december 24-én lezajlott, elefántcsontparti katonai puccsra – amely során az Ibrahim Koulibaly vezette junta Guéit kérte fel az állam vezetésére, akinek bukását a következő választásokon elkövetett csalások következtében kirobbant zavargások, illetve abidjani tüntetések okozták (Búr, 2008, 31-37.) – válaszul kiadott, rendszerkritikus album (Le Caméléon) elkészítése, valamint egy állandó konfliktusban álló állam számára kínossá váló kritika lehetséges retorziója, arra kényszerítette, hogy a szomszédos, szintén frankofón Mali fővárosába, Bamakoba vonuljon száműzetésbe (UMF, s.a.). Ezen kényszerhelyzet során alkotja meg L’Africain című albumát, amely immár az afrikai migráció és a diaszpórák helyzetének

politikai összegzésével, megértésével és közvetítésével is foglalkozik. Érzékenysége az afrikaiakat érintő sokrétű problémák iránt hírnevének növekedésével erősödött, s mindmáig elkötelezett tagja egy olyan „génération consciente” (tudatos generáció) kulturális elitjének, amely zenével igyekszik a „felébredés útján lévő” (Pollet, 2016) Afrika fejlődését felgyorsítani, elősegíteni. Ezen elit tagja többek között az 1977-ben Nemzeti Érdemrenddel jutalmazott Salif Keïta (Bagi, 2012, 89.), akivel közösen dolgoztak az Africa Stop Ebola című 2014-es zeneszámon, melynek fő fókusza a lakosság orvosokba vetett bizalmának növelése volt, ez ugyanis kulcsfontosságúnak bizonyult a vírus megállításában, hiszen az afrikai hiedelmek, például az ebola átokként való definiálása, vagy a holttesteknek járó tisztelet, jelentősen megnehezítették a hatékony járványkezelést (Buseh et al., 2015).

A migráció fontos kiindulópontja művészetének, nemcsak személyes tapasztalatai miatt, hanem abból kifolyólag is, hogy a vándorlás a kontinensen élők mindennapi életének fontos része, melynek hagyománya évszázadokra nyúlik vissza (Besenyő, 2016, 33.; Búr és Tarrósy, 2011, 99-114.). Alapvető, hogy tényében nem, csak kiterjedtségében, módjában és jellemzőiben tér el a mai vándorlás az egykoritól. A migrációt befolyásoló kényszerek és lehetőségek sokszínűek és különböző mértékűek lehetnek, az egészen ártatlannak tűnő pull-hatásoktól (pl.: jobb lehetőségeket, nagyobb egyéni szabadságot kínáló ország stb.) a humánbiztonságot súlyosan veszélyeztető push-hatásokig – legyenek azok természeti katasztrófák, fegyveres konfliktusok, vagy agresszív, diszkriminatív állami hatalom jelenléte (Balogh, 2011, 74-76.) –, amelyek mind fontos szerepet játszanak a migráció témakörében kihagyhatatlan Afrika vándorlással kapcsolatos jellemzőinek és az afrikai vándorok viselkedésmintáinak magyarázatához (Tarrósy, 2017, 1-14.). Annak ellenére, hogy a humánbiztonság (Tarrósy, 2014, 14.) fogalmi köre rendkívül fontos minden migrációval kapcsolatos témakörben, illetve a migrációs döntés meghozatalában, esetünkben fontosabbnak tartom a diaszpórák helyzetére helyezni a hangsúlyt.

A legszámottevőbb afro-európai közösség jelenleg Franciaországban található, pontosan a francia-afrikai kapcsolatok különlegesen szoros jellegéből fakadóan. A „relation exceptionelle” kiindulópontjának Afrika partvidékeinek, már a 15. században megkezdődött európaiak általi gyarmatosítását tekinthetjük, a kontinens belső területeinek meghódítására irányuló felfedezőutak azonban csak a 19. században váltak fontossá. Az 1884. november 15. és 1885. február 26. között megrendezett berlini Kongó Konferencia (Szabó, 2002, 85-92.) és a Versenyfutás Afrikáért (1885-1914) (Búr, 2008, 4-5.) az európai érdekszférák kontinensre vetített kijelölésével végül teljesen átrajzolta annak arculatát, évszázados adottságok (etnikai területek, hagyományos vándorlási útvonalak, összefüggő földrajzi területek és lakosságuk

A mandinka harcos felmenőkkel rendelkező Fakoly úgy véli, hogy politikai és szociális aktivizmusával a családi háttéréből származó tradícióknak felel meg.

felosztása stb.) mellőzésével hozta létre Afrika államainak napjainkig érvényes határvonalait és ezzel problémáit. A francia gyarmatosítás is a fenti kereteken belül zajlott, kiindulópontjai Algéria és Szenegál voltak, – az utóbbi különleges jelentőségű Nyugat-Afrika Franciaország általi bekebelezésében –, s a századfordulóra a Troisième République a fekete kontinens egyharmadát birtokolta. A határok véglegesítését követően következett a l’Empire adminisztrációjának kiépítése, amely az angol elképzelésekkel ellentétesen nem támogatta a közvetlen hatalomgyakorlást, hiszen a „Plus grande France” gondolat véghezviteléhez az asszimilációt preferálták, és a „nemzetek felett álló francia civilizációba történő beolvasztás szándékával közeledtek felénk” (Búr, 2011, 36.), a francia nyelv uralkodóvá válása pedig megerősítette és egységesítette a francia-afrikai „közösséget”².

Mindez a gyarmati állam struktúráinak és meghatározó elemeinek létrejöttét eredményezte, mely fontos alapot nyújt a franciaországi afrikai diaszpórák képződéséhez. A világháborúk a gyarmatokon zajló európai térnyerést követő konszolidációs folyamatot zavarták meg, s hosszantartó hatással voltak a kontinens gyarmati lakosságára, valamint a gyarmatok és anyaállamok közötti kapcsolatokra. A gyarmati lakosság francia hadseregbe történő integrációja érzékenyítette az afrikai lakosságot a rasszizmus jelenségére és a származáson alapuló diszkrimináció különböző megnyilvánulásaira, illetve idővel a „gyarmatosítók legyőzhetetlenségének legendája is szertefoszlott” (Búr, 2011, 33.). Ugyanakkor a gyarmatok általános nemzetközi percepciója is megváltozott, amely már a dekolonizáció lehetőségét vetette fel, ekkor még szöges ellentétet képezve azzal a birodalmi elképzeléssel, amely szerint a gyarmatok az anyaállamoktól elidegeníthetetlen területek. A legnagyobb fordulatot az 1941-es Atlanti Charta jelentette, amely a népek önrendelkezési jogának elismerésével elméletben megnyitotta a lehetőséget a dekolonizáció előtt.

A dekolonizáció – amely magába foglal minden olyan intézkedést, amely a gyarmati területek feletti formális politikai ellenőrzés megszüntetésére és új relációk kialakítására irányul – gondolata, a két világháború között felerősödő szellemi irányzatokban (pl.: pánafrikanizmus, nacionalizmus) gyökerezik. Kifejezetten fontos a pánafrikanizmus Aimé Césaire által népszerűsített változata, a négritude³, amely a fekete büszkeség kulturális mozgalmának volt tekinthető, kifejezetten a frankofón területeken és Tiken Jah eszmeiségét is jelentősen meghatározza. Franciaország kezdetben teljes mértékben elutasította a gyarmatok önkormányzásra irányuló törekvéseit, azonban nacionalista nyomásra az 1946-os új alkotmány már a l’Empire lebontásával, a Francia Unión belül kívánta újjászervezni a birodalmat, amely limitált politikai képviselést nyújtott a nyugat-afrikai gyarmatoknak, ezáltal a lakosság hozzávetőlegesen 1%-át reprezentálta (Hargreaves, 1996, 80.). A franciák támogatását élvező évolués⁴ (Saada, 2003, 4-24.) politikusok pl.: az elefántcsontparti Félix Houphouët-Boigny hamarosan felkarolták az alapvetően francia-ellenes, függetlenséget követelő hangokat, amelyek a francia pozíciókra veszélyessé váló gyarmati politikai pártok pl.: RDA⁵ megerősödéséhez vezettek. Mindezek következménye, hogy 1958-ra de Gaulle végleg elköteleződött a Francia Unió átszervezését illetően, amelyet a Cinquième République alkotmányának keretein belül a Loi-cadre valósí-

tott meg. A törvény lehetővé tette a Francia Közösségbe való belépés, azaz egyfajta tranzíciós államisági formáció, vagy a függetlenség közötti választást. A népszavazásokon hozott döntések eredményeképp Franciaország úgy őrizhette meg pozíciót, hogy a politikai felelősséget már a helyi kormányzatokra helyezte, habár tényleges döntéshozói pozícióban maradt (Betts & Chafer, 2002,167.), sőt, tovább erősítette a Párizstól való függést, amely ekkor már széleskörű kulturális, gazdasági és katonai elemekkel rendelkezett, utat nyitva a neokolonializmus felé (Birmingham, 1995, 18.). Az így kialakult helyzet egyik következményeként egy erős migrációs csatornát hozott magával Nyugat-Afrika államai és Franciaország között, hiszen a térség több törékeny államában antidemokratikus rezsimek alakultak ki (pl.: Niger, Mali) komoly push-hatást jelentve, míg a többi, fejlettebb ország (többek között Elefántcsontpart) fenntartotta évolúciós politikai elitjét és kooperált a francia politikai vezetőkkel (Birmingham, 1995, 23.), így felerősítve a francia pull-hatások jelenlétét, kifejezetten fokozva az agyelszívás (Tarrósy, 2011, 46-56.) fenoménját.

A folyamat lezárulása óta Franciaország változó politikái és a szerepüket átértékelő afrikai politikai elit ugyan formalitásaiban átalakítottak a kapcsolatokat, ám azok jelentőségét nem csökkentették és nem kérdőjelezték meg, így az egykori gyarmattartó és volt gyarmatai közötti különleges reláció, a francia pré-carré⁶ sem szűnt meg, hiszen „a külső aktorok túlnyomórészt önnön gazdasági, hatalmi szükségleteikre összpontosítanak, politikájukkal az afrikaiak saját szerepvállalását korlátozzák” (Benkes, 2016, 64.). Franciaország megreformálta nyugat-afrikai jelenlétét, kényszerítő intézkedésekről a kooperatív alapokra váltott, a nemzeti kezdeményezéseket a regionális együttműködések támogatására cserélte, illetve azokat a hagyományos bilateralizmus helyett multilaterális struktúrákba szervezte, azonban a viszonyrendszert alapvetően meghatározó biztonságpolitikát és stratégiai gondolkodást, illetve annak működését lényegesen nem változtatta meg, nem tudta megváltoztatni. Hasonlóképpen az afrikai államok is alakítottak álláspontjukon, kizárólagos és feltétel nélküli francia-orientációjuk véget ért, azonban frankofil beállítottságuk nem szűnt meg, franciabarát politikai elitjeik demokratikus leváltása belső folyamatok hiányában egyelőre nem zajlott le, feltehetően azért, mert a már meglévő szerepek és a status quo fenntartása kevésbé kockázatos, mint új elemek implementálása vagy szerepcserék végrehajtása.

Az évszázados együttélés a frankofil (azaz franciaszerető) beállítottság kialakulásához vezetett, ami hozzájárult a Franciaországban kialakult, Európában a legnagyobb számú (megközelítőleg 6,7 millió fő, azaz az ország lakosságának 10%-a⁷), bevándorló-közösség kialakulásához, melynek jelentős részét az afrikai államokból érkezők adják. Konkrét számadatokkal ugyan nem rendelkezik maga a francia állam sem, hiszen az adatkezelésről és szabadságjogokról szóló 1978. évi törvény tiltja, hogy Franciaországban gyűjtsenek olyan információkat, amelyek közvetlenül vagy közvetetten utalnak etnikai, valamint vallási hovatartozásra, ugyanakkor becslések szerint 2,5 – 7,5 % közé tehető a Franciaországban tartózkodó afrikai származásúak aránya, s 2019-es INED⁸ adatok⁹ szerint az adott évben Franciaországba bevándoroltak 15,8%-a szubzaharai Afrika valamely álla-

mából érkezett, ami ezzel a Maghrebet követő második legnagyobb küldő régió. A diaszpóráképződés évtizedes folyamatain keresztül több tényezőtől kifolyólag érkeztek személyek Franciaország területére. A politikai, gazdasági és társadalmi helyzetükből kitörni vágyók leginkább az 1980-as, '90-es években, míg ez elmúlt évtizedekben nagyobb mértékben érkeznek az elsivatagosodás és extrém szárazság – a Földön az éghajlatváltozáshoz köthető katasztrófák 53%-a Afrikában zajlott le az utóbbi évtizedekben (Erdősi, 2011, 53.) –, valamint a politikai instabilitás (véres diktatúrák, terrorizmus-érintette területek) elől menekülők. A legkonzisztensebb csoportot azonban a klasszikus agyelszívással összeköthetően a legjobb mérnökök, technikusok, jogászok, orvosok, kutatók, művészek és írók jelentik (Assogba, 2002, 100.). A kivándorlók csoportjai ugyan többségében régió, ország, vagy még szűkebb származás szerint szerveződnek, elmondható egy egységes „afrikai emigráns kultúra” (Ibid, 101.) és identitás, amely valahol a küldő és fogadó ország nemzeti identitása között félúton van; ebből a köztes létből, vagy jobban megfogalmazva összekötöttségből adódik az afrikai diaszpórák speciális szerepe. Az összetettségéből adódóan az őket érintő problémarendszer is végtelenül komplex, rendelkezik az államközi és állami szinteken politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális vonzatokkal, de az egyéni szinten az előbb felsoroltakon kívül pszicho-szociális sajátosságokkal is. Ezen témákkal foglalkozik – a maga nyelvezetén és kifejezőmódjával, érintőlegesen és a teljesség igénye nélkül, mégis árnyalt és objektív képet elénk tárva – Tiken Jah Fakoly *Africain à Paris* című dala¹⁰.

Egy afrikai Párizsban

A videóklip és a dal alaphelyzete a diaszpórában élő afrikai, miközben levelet ír anyjának, beszámolva a diaszpóra mindennapjairól („Maman je pense à toi je t'écris”, azaz „Rád gondolkodom, anyám, neked írok”). Már ez az alaphelyzet is rávilágít a diaszpórák és az anyaállamok/küldő államok közötti szoros kapcsolatra. Migrációs döntések során, a potenciális vándor rengeteg különböző aspektust kell, hogy mérlegeljen, amely az afrikai kultúrkörökben gyakran közösségi konszenzus eredménye, amennyiben a vállalkozás (maga a migráció) több esetben faluközösséget érintő döntés is, hiszen a dokumentált és legális kimondottan, de az illegális migráció is rendkívül hosszú, bonyolult és drága folyamat, ezért sok lehetséges veszélyforrást hordoz magában (Tarrósy et al., 2014, 39.). Emellett az anyafölddel való kapcsolat szintén az afrikai hiedelemrendszerek fontos sajátja, amely egyfajta spirituális többletet tulajdonít a származási helyhez, kifejezetten a földhöz (Shipton, 1994, 347-350.), amelytől elszakítva kénytelenek élni a diaszpóra tagjai.

A videóklip során megjelennek a bevándorló közösségek klasszikus munkalehetőségei is, bár a fekete- és szürkegazdasági jelenlét tényszerű megjelenítését nem láthatjuk, vannak erre utaló mozzanatok és testbeszéd. Egyértelmű utalásokat találhatunk azonban az alacsonyan képzett migránsszociális közösségek által gyakorta egyedüli lehetőségként fennálló 3D-s (dirty, dangerous, difficult) munkákra (Tarrósy et al., 2014, 39.) pl.: a főszereplő (TJF) utcaseprő, egy afrikai hölgy kifogásolható körülmények között, konyhán dolgozik. Továbbá megjelenik az is, hogy ez a munkakörnyezet

kizsákmányoló, vagy esetleg önkizsákmányoló („Et du dimanche au dimanche aussi je ne fais que travailler” azaz „És vasárnaptól vasárnapig csak dolgozom”) jellegű, ugyanakkor a főszereplő, akinek a helyébe helyezkedik Fakoly, mégis reményteli („j'en ai de la chance ici”, itt van esélyem/ itt szerencsém van), hiszen ezzel a munkával olyan lehetőségei vannak, amiket Afrikában, a strukturális problémákból kifolyólag – amely a gazdaságon kívül a társadalomban is jelen van, többek között az etnikai nepotizmus, vagy a neo-patrimonializmuson alapuló kleptokráciák fennállásával (Huertas Francisco, 2010.) – ugyanennyi munkával sem tudott volna elérni, mint „J'ai un toit et un peu d'argent”=”van tető a fejem felett, meg egy kevés pénzem”.

Ezzel szemben a diaszpórákra szintén jellemző, lakóhely szerinti elkülönülés is megjelenítésre kerül: „D'un trois étoiles à Cachan” (egy háromcsillagos szállodából Cachanban). Cachan Párizstól nagyjából két km-re található község, mely jelentős számú bevándorlónak ad otthont (város lakosságának 21,5%-a nem francia állampolgár)¹¹. A szegregáció említése mellett megjelennek a rossz lakókörülményekre tett utalások és azok vizuális reprezentálása is, pl.: „Surtout n'est pas d'inquiétudes, Si un hôtel a brûlé”, vagyis „mindenekelőtt ne aggódj, ha egy hotel leégett”. Ez a mondat utalhat továbbá az afrikai diaszpórára érintő, rasszista indíttatású, többségében szélsőjobboldali csoportok által elkövetett bűn- és terrorcselekményekre, amelyek a 2015-ös migrációs válságot követően lezajló, a szélsőjobboldal (pl.: Front National, Reconquête pártok) megerősödésével megsokszorozódó jelenségekké váltak, kifejezetten az olyan koncentráltan immigránsok által lakott közösségekben, mint Cachan bizonyos negyedei. Itt kiemelendő a frankofón-afrikai diaszpórák helyzetét befolyásoló rasszizmus kérdése. A franciaországi szisztematikus rasszizmus gyökerét ugyanis magában az állam identitásában találhatjuk (Niang, 2021), amely kettő forrásból ered. Először is a francia nézet szerint, a nagy francia forradalom (1789) által meghatározott értékek (liberté, égalité, fraternité) ellehetetlenítették a rasszizmust és minden más diszkriminációt, ezáltal a politikai elit nem nyitott az ezzel kapcsolatos aktív politikai párbeszédre, hiszen a valeur mellett az szembe menne az egy és oszthatatlan köztársaság politikai nemzetfelfogásával, valamint a laicitás princípiumával is (Ibid). Másodsor, a fran-

A videóklip során megjelennek a bevándorló közösségek klasszikus munkalehetőségei is, bár a fekete- és szürkegazdasági jelenlét tényszerű megjelenítését nem láthatjuk, vannak erre utaló mozzanatok és testbeszéd. Egyértelmű utalásokat találhatunk azonban az alacsonyan képzett migránsközösségek által gyakorta egyedi lehetőségként fennálló 3D-s (dirty, dangerous, difficult) munkákra.

cia közélet nem akarja elismerni és elfogadni saját gyarmati történetét, a *mission civilisatrice* mítosza a mai napig erősen jelen van a francia társadalom kollektív tudatában, amelyet az asszimiláció koncepciója is megerősít (Ibid).

Maga a főszereplő levele egy személyes beszámoló a diaszpórában töltött életről, melynek több sorában is az élet valóságáról van szó „On ne manque presque de rien” (szinte semmiben nem szenvedünk hiányt), igazolandó a migrációs döntés helyességét a közösség szemében, valamint tovább erősíti azt is, hogy a közösség egy tagjának boldogulása az egész közösség jólétét eredményezheti. Az „on” szócska itt jelentheti a diaszpóra tagjait, vagy a diaszpórában élő és az otthoniak közösségét, ezzel rámutatva a diaszpórában élők és az otthoniak közötti összefonódottságra és részbeni interdependenciára. A Franciaországban élő diaszpórák adományai ugyanis lehetővé teszik többek között az olyan lokális fejlesztéseket, mint a falvak infrastrukturális beruházásai, iskolák, rendelők, ivóvíz- és szennyvízhálózatok fejlesztése etc., képesek a helyi fejlesztésekre irányuló Észak–Dél partnerségeket kialakítani, vagy kialakulásukat támogatni (Assogba, 2002, 109.). A gazdasági jelentőségük sem elhanyagolható, hiszen a diaszpórák mikrofinanszírozási tevékenységeket is folytatnak (Dembele apud Ibid), illetve hazautalásokkal segítik az otthoniakat (sokaknak ez az egyetlen bevételi forrása), ezáltal a küldő államok gazdaságát is. Ez a franciaországi diaszpóráktól Afrikába érkező összeg évente megközelítőleg tíz milliárd euró (Anato & Hoffmeister, 2020.), s egyes államok GDP-jének jelentős részét képezi (Malinál 5,7%, Szenegál esetében 10,46%, míg Togóban 8.6%)¹². „C’est pas l’enfer ni l’paradis” (ez nem a pokol, sem a paradicsom) sor rámutat arra, hogy az afrikai közösségek már nem azzal a tudattal jönnek Európába, hogy ez itt maga a Kánaán, illetve ezt kommunikálják az anyaországban maradtak számára, ugyanakkor az egykori európai gyarmatosító hatalmaktól való teljes elzárkózást, amely a függetlenedést követő időszak több afrikai államát is jellemezte is kritizálják, hiszen az európai élet nem a pokol, nem a teljes, gyarmatosító kizsákmányolás, amely a lokális közösségek mélyen gyökerező, évtizedeken át rögzülő kognitív asszociációja volt az európaiakkal kapcsolatban.

A személyes pszicho-szociális kihívások egyikének tekinthetjük azt, hogy Fakoly karaktere édesanyját megszólítva, őt megnyugtatóan írja meg levelét, amelyre több utalást is találunk a szövegben: „Tu vois faut pas que tu trembles ici” (látod, nem szabad remegned) vagy „Maman j’sais que tu as l’habitude/De trop vite t’affolée” (anya, tudom, hogy megszoktad, hogy túl gyorsan pánikolsz), amely esetleg az afrikai társadalmi lét, kiszolgáltatottság és politikai bizonytalanság következtében létrejött megszokásokból következik pl.: a szubszaharai Afrika az egészségügyi ellátásban fennálló hiányosságai – sok államban „10 000 lakosra sem jut egy orvos” (Simonyi, 2011, 65.) – vagy a törékeny államiség és a szélsőséges erőszakszervezetek magasfokú aktivitása, kvázi-állami szerepe (Marsai és Tarrósy, 2022, 173.). Emellett azt gondolom, hogy akár utalás lehet magára a kontinensre is, hiszen az „Afrika Anya”-koncepció és hit minden afrikai nemzetnél megtalálható, itt annak megerősítése, hogy az ország, a kontinens elhagyása és a diaszpórában való lét nem elszakadás az igazi hazától, a szellemi-kulturális anyától, azaz Afrikától. Ezen kulturális gyökerek

ugyanis erősen tovább élnek a diaszpóra altársadalmi, szubkulturális rendszerében is: „Des mémoires aux doigts de fée faut tourner autour des casseroles” (Az emlékek, ahogy tündérujjakkal kellett fordítani a serpenyőket), „Un soleil au goût de mafé” (Mafé ízű napsütés), az afrikai árukkal és termékekkel teli bolt Párizs agglomerációjában, az afrikai közösségekre jellemző vándorárus a Sacré Cœur lábánál; illetve az összetartozás és annak mély érzése, a közösség kiemelkedő szerepének, a közösség erejébe, támogatásába vetett hit továbbélése is megjelenik („On vit là tous ensemble, on survit”, magyarul: Ott élünk együtt, túléljük.). Ez utóbbi egy nagyon jellegzetes vizuális reprezentációt is kapott a videoklipben, hiszen a fekete-fehér jelenetekben csak a diaszpóra tagjai, az Afrikához kapcsolódó elemek rendelkeznek színnel.

A diaszpórák híd szerepét tölthetik be a küldő és fogadó országok között (Tarrósy, 2019, 84-98); az előbbi értékészletével és magatartáskultúrájával rendelkeznek, ugyanakkor az utóbbi társadalmi rendszerébe kell, hogy betagozódjanak. Ennek a kettőségnek a megjelenése egyértelmű a szöveg során és vannak kifejezetten Franciaországnak szóló sorok is. „Sais-tu qu’ils nous ont promis des places”, azaz ’tudod, hogy helyeket ígértek nekünk’, ami egyértelmű utalás arra, hogy a francia politika, valamint az európai politika meghatározó eleme a migráció, amelyet gazdasági érdekekből kifolyólag sokszor maguk a fogadó államok is ösztönöznek (gondoljunk csak a Willkommenskultur-ra, vagy az immigration choisie-ra). Sőt, a francia diplomácia egyértelműen felismerte a diaszpórák hasznosságát és a bennük rejlő lehetőségeket. Ahogy a nemzetközi közösség Afrika felé fordítja tekintetét, mint a jövő kontinense és megkezdődik a második Versenyfutás Afrikáért, Franciaország is igyekszik megtartani, sőt bizonyos esetekben és régiókban növelni befolyását, egy mindkét fél számára előnyös Európa–Afrika együttműködésen keresztül (Anato & Hoffmeister, 2020). Emmanuel Macron, francia elnök szerint, aki 2017-ben alakította meg az Afrikáért felelős Elnöki Tanácsot (CPA) – mely tanácsadó szerv összetétele francia és afrikai civil szervezetek, valamint az afrikai diaszpóra tagjaiból áll –, az új egyensúly és dinamikák középpontjában a diaszpórikus kapcsolatok állnak majd (Ibid). Emellett a diaszpóra-hálózatok értékes kapcsolati tőke-rendszert jelentenek a küldő államoknak, s maguk a diaszpórák a küldő országok civil társadalmának meghosszabbításaként kezelendők (Assogba, 2002, 101.). Továbbá megjelenik a legalitás, illetve a letelepedés, azaz a mély és széleskörű integráció intézményesített igénye, mindkét fél részéről: „J’aurais bientôt mes papiers” (hamarosan meglesznek a papírjaim). Azáltal, hogy a diaszpórák a fogadó ország társadalmába is szervesen betagozódnak, kapcsolatokat alakítanak ki nem kormányzati szereplőkkel, mozgalmak és egyesületeik révén befolyásuk van Franciaország belpolitikájára, miközben segíthetik anyaállamaik demokratizálódását, hiszen rendelkeznek az intézményi struktúrákkal kapcsolatos ismeretekkel, képesek kialakítani a demokratikus társadalmi kereteket (Ibid, 107.). A társadalmi hálóba való betagozódás azonban nem egy nehézséggel jár. A diaszpóra tagjai gyakran megtapasztalják a kirekesztettség érzését; azt, hogy két ország közé ragadtak, elszakadva az otthontól, de még nem lehetnek részesei az „itthonnak”, melyet a dalszöveg így jelenít meg: „un peu en exil, étranger dans votre ville” (egy kicsit száműzetésben, idegen vagyok a városodban).

A dal összefoglalja az afrikai diaszpórák mindennapjait, melyek egyszerre szólnak az afrikai és a francia hallgatókhoz. A feltárt szoros, mára elválaszthatatlanná vált, interdependenciával jellemezhető kapcsolatrendszer egyik legfontosabb elemévé téve így a frankofón nyugat-afrikai államok migrációját és a jelentős számot kitevő afrikai diaszpórákat. Míg Nyugat-Afrika államainak információt szolgáltat a diaszpóra tagjainak léthelyzetéről, ezzel elősegítve a migrációs döntést, Franciaország társadalmá és állami apparátusa felé közvetíti azokat a hibákat és szisztematikus problémákat, melyek az egyértelműen és rohamosan átalakuló francia-nyugat-afrikai viszonyrendszer javításához elengedhetetlenek. Az, hogy a Macron-adminisztráció által létrehozott Afrikáért felelős Elnöki Tanács (CPA) a kiemelt problémák megoldására, vagy a francia befolyás megítélésének javítására jött-e létre egyelőre vitatott (Anato & Hoffmeister, 2020). A politikai véleménynyilvánítás olyan informális csatornáit – mint Tiken Jah Fakoly, vagy a hozzá hasonló népszerű, tudatos, és az afrikai fejlődés mellett elkötelezett zenészek művészete – azonban fontos eszközei lehetnek a társadalmi és politikai problémák egy nagyobb közösség számára történő ismertetésének, amely feltétele az adott problémák megválaszolásának, a rendszer-szintű változások elindításának.

Konklúzió

Tiken Jah Fakoly életműve több ponton szervesen kapcsolódik az afrikai államiság, az afrikai fejlődés, s nem utolsósorban az afrikai diaszpórák témaköréhez. Az énekes-zeneszerző személyes tapasztalatai és a kontinens történelmi eseményei – kiváltképpen az egykori gyarmati viszonyok átalakulásával, Franciaország 20. századi aktív politikai tevékenysége mellett, s következményeként formálódott neokoloniális struktúrákban megfigyelhető nemzetközi, állami és intraperszonális sajátosságok, azon belül is a gyenge, antidemokratikus államokat érintő problémák és kihívások – révén formálódott kritikával illeti az afrikai országok politikai rendszereit, korrupcióját és társadalmi egyenlőtlenségeit, ugyanakkor szószólója a franciaországi afrikai diaszpóra tagjai által megélt kihívásoknak, összefoglalva a migráció, az identitás és az integráció/asszimiláció nehézségeit. Fakoly művészetének célja tehát nem kizárólag a zenén keresztüli szórakoztatás, hanem egy olyan szószóló szerep elfoglalása, amely igyekszik megváltoztatni az afrikai diaszpórák, illetve a nyugat-afrikai anyaállamok, ezáltal az afrikai kontinens helyzetét. Ezzel nemcsak a frankofón afrikai kultúrát gazdagítja, de hozzájárul a diaszpórák a politikai párbeszédben és interkulturális kapcsolatok építésében betöltött egyre jobban felerősödő és nemzeti, illetve nemzetközi politikai elképzelések középpontjába kerülő szerepéhez. Elemzett dalával igyekszik megszólítani mind a befogadó, mind a küldő társadalmat, bemutatva a rasszizmus, a szegregáció és a migráció mindennapi megnyilvánulását, de hangsúlyozva a közösség és az összetartozás, s az abba vetett hit erejét az utóbbi tagjai felé. *

Jegyzetek

- 1 A hivatkozott interjú elérhető: Au-Senegal.com. (2005): Tiken Jah Fakoly: une voix engagée pour l'Afrique. Internet: <https://www.au-senegal.com/Tiken-Jah-Fakoly-une-voix-engagee.html?lang=fr>
- 2 Amely alatt természetesen ebben a korszakban egyértelműen gyarmat és gyarmattartó alá-fölérendeltségi viszonyát értjük.
- 3 A mozgalom az afrikaiak közös kulturális múltjára támaszkodott és megfogalmazta, hogy az afrikaiak külön szociális és politikai entitások, így rendszereik nem működhetnek az európai mintáknak megfelelően.
- 4 Olyan afrikai személyek megnevezése, akik jelentősen asszimilálódtak a „métropolitaine France” kultúrájához
- 5 Rassemblement Démocratique Africain
- 6 „Hátsó udvar”; az egyes afrikai országok és az egykori anyaállam közötti szoros kapcsolatok területi kijelölése
- 7 Az adat forrása: <https://migrants-refugees.va/country-profile/france/>
- 8 Institut national d'études démographiques
- 9 Az adat forrása: https://www.ined.fr/en/everything_about_population/data/france/immigrants-foreigners/countries-birth-immigrants/
- 10 A videóklip elérhető: Fakoly, Tiken Jah. Africain à Paris. Internet: <https://youtu.be/1UZs5kD5-Mg>
- 11 Az adat forrása: Site officiel de la ville de Cachan. Internet: <https://www.ville-cachan.fr/>
- 12 Az adat forrása: <https://www.theglobaleconomy.com/>

Felhasznált irodalom

- Agatucci, C. (2002): Mali Empire & Griot Traditions - Backgrounds for Keita: The Heritage of the Griot. Internet: <https://web.cocc.edu/cagatucci/classes/hum211/CoursePack/coursepackpast/maligriot.htm>
- Anato, P. & Hoffmeister, M. (2020): La Diaspora est-elle la solution du développement de l'Afrique?. Classe Export. Internet: <https://classe-export.com/index.php/editions/lettreinternationale/32354-la-diaspora-est-elle-la-solution-du-developpement-de-lafrique/>
- Assogba, Y. (2002): Diaspora, mondialisation et développement de l'Afrique. Nouvelles pratiques sociales 15 (1), pp. 98–110. DOI: <https://doi.org/10.7202/008263ar>
- Bagi, J. (2012): Híres afrikai zenészek. Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies 6(2), pp. 85–93. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4334>
- Balogh, S. (2011): Belső migráció Afrikában - everybody is an alien somewhere -. Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies 5(4), pp. 74–81. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4402>
- Benkes, M. (2016): Megmondani Afrikának! Bernard Lugan: Osons Dire La Vérité À L'Afrique. Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies 10(3), pp. 64–72. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4058>
- Besenyő, J. (2016): Migrációs útvonalak a fekete kontinensen. Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies 10(4), pp. 33–50. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4049>
- Betts, R. F. & Chafer, T. (2002): The End of Empire in French West Africa: France's Successful Decolonization. The American Historical Review 109(2), pp. 264–661. DOI: <https://doi.org/10.1086/ahr/109.2.661>
- Birmingham, D. (1995): The decolonization of Africa. pp. 18 – 27. Internet: https://endbayeh.files.wordpress.com/2011/11/ebooksclub-org__the_decolonization_of_africa3.pdf

- Búr, G. (2008): The Second Scramble - a második versenyfutás Afrikáért. *Külügyi Szemle* 7(4), pp. 3-15. Internet: <https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/AfrikanisztikaMA/b%FAArg%EIbor/08.b%FAr.M%EIsodverseny01.pdf>
- Búr, G. (2010): Afrikai birodalmak. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies* 4(4), pp. 5–19. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4462>
- Búr, G. (2011): A szubszaharai afrika története 1914-1991. pp. 33-36.
- Búr, G. & Tarrósy, I. (2011): Az afrikai vándorlás hátteréről és jellemzőiről. In: Tarrósy, I., Glied, V., & Keserű, D. (szerk.) (2001): *Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. pp. 99-114. Internet: https://www.academia.edu/1959186/Az_afrikai_v%C3%A1ndorl%C3%A1s_h%C3%A1tter%C3%A9r%C5%91l_%C3%A9s_jellemz%C5%91ir%C5%91l
- Buseh, A. G. et al. (2015): The Ebola epidemic in West Africa: challenges, opportunities, and policy priority areas. In: *Nurs Outlook*, 63(1), pp. 30-40. DOI: <https://doi.org/10.1016%2Fj.outlook.2014.12.013>
- Cszimadia, S. (2008): Az elefántcsontparti válságfolyamat kórtana: 1990-2008. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies* 2(2), pp. 30–40. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4667>
- Erdősi, F. (2011): Afrika belső és külső kihívásai a XXI. században. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies* 5(4), pp. 53–64. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4400>
- Hargreaves, J.D. (1996): *Decolonization in Africa* (2nd ed.). DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315843193>
- Huertas Francisco, A. (2010): Neopatrimonialism in Contemporary African Politics. *E-Interntional Relations*. Internet: <https://www.e-ir.info/2010/01/24/to-what-extent-can-neopatrimonialism-be-considered-significant-in-contemporary-african-politics/>
- Niang, M.-F. (2021). Interjú. In: *AJ+* (2021): *How France’s Colonial Past Explains Its Racism Today*. Internet: <https://www.youtube.com/watch?v=fI696dEof-g>
- Pollet, Jean-François (2016): Tiken Jah Fakoly: L’icône de la« génération consciente ». Internet: <https://www.cncd.be/Tiken-Jah-Fakoly-l-icone-de-la-generation-consciente?lang=fr>
- Saada, E. (2003): Citoyens et sujets de l’Empire français: Les usages du droit en situation coloniale. *Genèses* 2003/4 (53), pp. 4-24. DOI: <https://doi.org/10.3917/gen.053.0004>
- Shipton, P. (1994): Land and Culture in Tropical Africa: Soils, Symbols, and the Metaphysics of the Mundane. *Annual Review of Anthropology* 23, pp. 347–377. Internet: <http://www.jstor.org/stable/2156018>
- Simonyi, G. (2011): Afrika demográfiai kihívásai – A fiatal népesség egyetlen esélye a fejlődésre. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies* 5(4), pp. 65–72. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4401>
- Szabó, L. (2002): Afrika felosztása? Az 1884-85-ös berlini Kongó-konferencia. In: Szabó, L., Ölbei, T. & Wilhelm, Z. (szerk.) (2002): *Anyországok és (volt) gyarmataik* 1. pp. 85-92. Internet: <https://docplayer.hu/24622169-Szabo-lorand-afrika-felosztasa-az-os-berlini-kongo-konferencia.html>
- Tarrósy, I. (2011): Afrikai agyelszívás: A kérdéskör néhány mérvadó aspektusa. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies* 5(3), pp. 46–56. Internet: <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4415>
- Tarrósy, I. (2014): Elméleti megfontolások a nemzetközi migrációs tendenciák megértéséhez. In: Tarrósy, I., Glied, V. & Vörös, Z. (2014). *Migrációs tendenciák napjainkban*. p. 14.
- Tarrósy, I. (2015): A szubszaharai lélekfelfogások néhány aspektusáról. *Forrás*, 47(2), pp. 72-81. Internet: <http://www.forrasfolyoirat.hu/upload/articles/1693/tarrosy.pdf>

- Tarrósy, I. (2017). Afrikaiak a világban, afrikaiak Magyarországon - Elhanyagolt diaszpóra?. *Modern Geográfia* 12(4), pp. 1–14. Internet: <https://moderngeografia.eu/hu/afrikaiak-a-vilagban-afrikaiak-magyarorszagon-elhanyagolt-diaszpora/>
- Tarrósy, I.(2019): In Need of an Extended Research Approach: The Case of the ‘Neglected African Diaspora’ of the Post-Communist Space. *Pécs Journal of International and European Law* 6 (1-2), pp. 84-98. Internet: <https://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2019/12/pjiel-2019-1-2-istvan-tarrosy.pdf>
- Universal Music France. (s.a.). Tiken Jah Fakoly. Internet: <https://www.universalmusic.fr/artistes/40003081186>

English Abstract

In everyday explanations of the characteristics of African diasporas and African migration, in addition to historical traditions, the experience of individuals thereof and their social and political implications are often pushed aside. This article focuses on the analysis of one of the continent’s most significant system critic artists Tiken Jah Fakoly’s political activism related to diasporas through his music, detailing the roots of Fakoly’s political engagement, the theme of African migration, and through his song ‘Africain à Paris’, it examines the state of African diasporas in France, in the context of French-African relations, decolonization and African migration.

A szerzőről

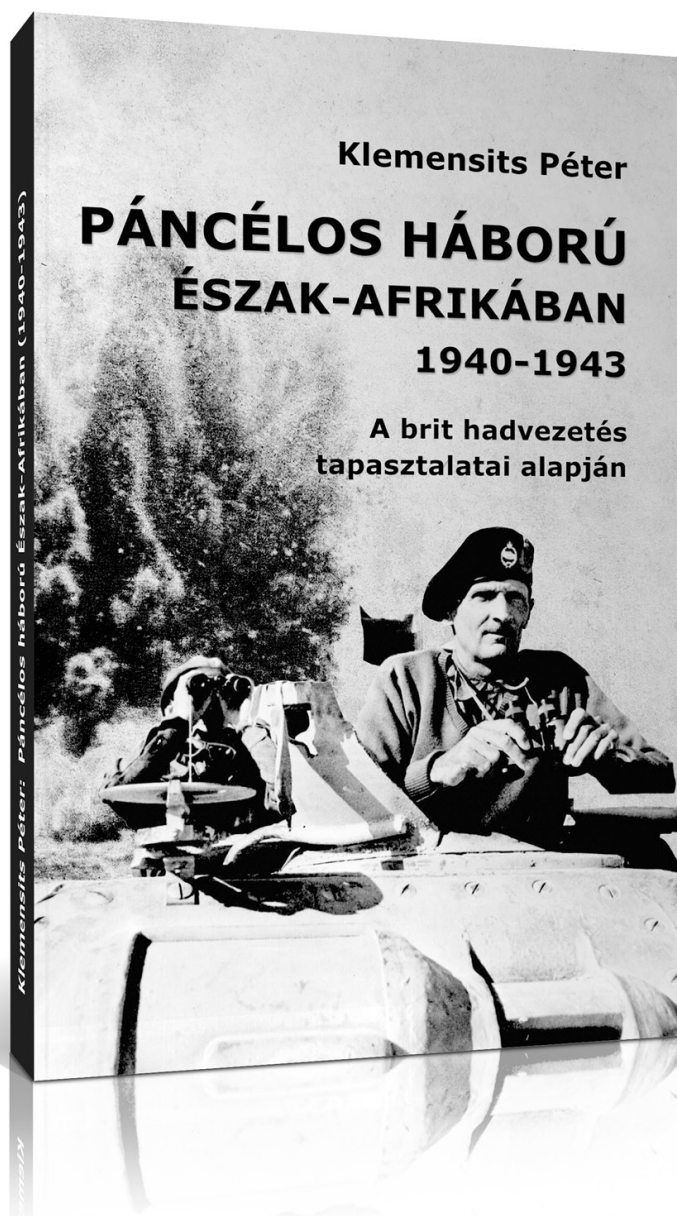
Nemzetközi kapcsolatok szakértő BA,
Szerkesztőségi asszisztens,
Afrika Tanulmányok

About the Author

International relations expert BA, Editorial assistant, Hungarian Journal of African Studies

peszmegebence@gmail.com

Klemensits Péter

Páncélos háború Észak-Afrikában (1940-1943)

A háborús hadszínterek közül mindig is az észak-afrikai volt a legkülönlegesebb, különösen az európaiak számára. Az ókori titkok, a hatalmas ismeretlen, a kietlen sivatagok, a kutatók és a hadtörténet rajongók figyelmét is felkeltették az évek során, korántsem véletlenül. A második világháború során olyan parancsnokok szereztek maguknak hírnevet ezen a hadszíntéren, akiket előtte kevésbé ismert a közvélemény, mint pl. Erwin Rommel vagy Bernard Montgomery. A harckocsi, páncélos pedig nem véletlenül lett az afrikai harcok emblematikus harceszköze.

A kötet tudományos igényességgel foglalja össze mindazon összetevőket, melyek végigkísérték brit páncéloserők alkalmazását Észak-Afrikában 1940-1943 között, különös tekintettel a brit észak-afrikai hadvezetés hadászati és hadműveleti tervezésére, a főbb hadműveletek bemutatására és a páncélos csapatok alkalmazásához köthető tanulságok összegzésére. A páncélos fegyvernem alkalmazásán túl viszont az egész észak-afrikai hadszíntér legfontosabb – de kevésbé feldolgozott – stratégiai problémái is megjelennek a kötetben, nevezetesen, hogy az olaszok feletti győzelem után miként változott meg a hadászati környezet a britek hátrányára 1941 tavaszán, majd pedig 1942 elején, ez pedig milyen következményekkel járt Észak-Afrikára és a Közel-Keletre nézve, továbbá melyek voltak azok a hadászati döntések, melyek az 1943-as hadműveletek befejezéséhez vezettek.

Keresse a kötetet a LÍRA Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.